
ԳՐԱԿԱՆԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

ԱՎԵՏԻՍ ԱՀԱՐՈՆՅԱՆԻ «ԻՄ ԲԱՆԴԸ» ՀՈՒՇԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ «ԴՐՈՇԱԿԻ» ԳՐԱԿԱՆ ԲԱԺՆՈՒՄ

ԱՐՈՒՍՅԱԿ ԱԲՐԱՀԱՄՅԱՆ

1912թ. ՀՅԴ պաշտոնաթերթ «Դրոշակում» տպագրվում է Ա. Ահարոնյանի (Տարագիր) «Իմ բանդը» հուշագրությունը, որտեղ գրողը պատմում է բանտում անցկացրած օրերի մասին: Նկարագրում է Նովոչերկասկի բանտը որպես անարդարության, մարդկային դաժանության խորհրդանիշ:

Քանալի քառեր – հուշագրություն, Նովոչերկասկի բանտ, քաղբանտարկյալ, ծանր հոգեվիճակ, ազատություն գտնելու ձգտում:

Ռուսական առաջին հեղափոխությունից հետո (1905-1907թթ.) ցարական կառավարության կողմից ձեռնարկված հակահարվածի հետևանքով հալածանքներ սկսվեցին նաև Անդրկովկասի հայ առաջադեմ մտավորականների, հատկապես ՀՅԴ աչքի ընկնող անդամների նկատմամբ¹: Հետապնդումներից չի խուսափում և Դաշնակցություն կուսակցության ականավոր դեմքերից մեկը՝ գրող Ավետիս Ահարոնյանը: 1909թ. ապրիլի 23-ի գիշերը խուզարկվում են նրա բնակարանը և Ներսիսյան դպրոցը (1907-1909թթ. Ահարոնյանը պաշտոնավարել է Ներսիսյան դպրոցում որպես տեսուչ): Թեև կասկածելի որևէ բան չեն գտնում, նրան կալանավորում ու տանում են բանտ: Արդեն մայիսին երաշխավորավճարով կալանքից պետք է ազատվեին մի քանի ձերբակալվածներ, այդ թվում՝ Հովհ. Թումանյանը և Ավ. Իսահակյանը: Սակայն Ահարոնյանը նույն թվականի ամռանը Թիֆլիսից՝ Մետեխի բանտից, տեղափոխվեց Բաքվի բանտը, որպեսզի այնտեղից ուղարկվեր Նովոչերկասկ: Նա միայն 1911թ. փետրվարին 20 000 ռուբլի երաշխավորությամբ ազատվեց Նովոչերկասկի բանտից: Ազատվելուց հետո էլ, սակայն, շարունակվում էին հետապնդումները²:

¹ Խաչիկյան Գ., Ավետիս Ահարոնյանի գեղարվեստական արձակը, Գյումրի, 2013, էջ 123:

² Այդ մասին են վկայում Թիֆլիսի պահնորդական բաժնի պետի կողմից ժանդարմական

Ահարոնյանն ստիպված հեռանում է երկրից, անցնում Կարին, Տրապիզոն, Պոլիս, այնտեղից՝ Եվրոպա. «Գրեթե հինգ տարի Եվրոպայի մէջ աքսորականի մը կյանքը ապրած է ան...»³: Չնայած Եվրոպայում Ահարոնյանի անցկացրած տարիների այսպիսի բնութագրմանը՝ կարծում ենք, որ նա ունեցել է ստեղծագործական ներշնչանքի պահեր և գրականությամբ զբաղվելու հնարավորություն, հատկապես «Դաշնակցության» պաշտոնաթերթ «Դրոշակին» աշխատակցելու տարիներին⁴:

1912թ. «Դրոշակը» տպագրում է Ա. Ահարոնյանի «Իմ բանդը» խորագրով հուշագրությունը՝ «Տարագիր» ստորագրությամբ, որտեղ գրողը պատմում է բանտում անցկացրած օրերի մասին: Նա գրում է, որ կատարված ձերբակալությունները սովորաբար անհեթեթ էին, բայց և կանխատեսելի: Ամիսներ շարունակ ձգվող հետապնդումները, կանխորոշելով սպասվելիք օրերի ընթացքը, անտանելի էին դարձնում գրողի կյանքը: Նա նողկանք էր զգում դրանք իրականացնողների հանդեպ և չթաքցնելով գայրույթը՝ արտահայտում է իր ծայրահեղ մերժողական վերաբերմունքը. «...չորս-հինգ ամիսից ի վեր իմ սրտերի պէս ինձ հետևող զոյգ լրտեսներն էին ...նողկանքից ու ցատումից հոգիս է պայթում... մարդասպանի ձեռքը կը համբուրեմ, ավազակի առաջ ծունկի կգամ, բորենու հետ որջը կբաժանեմ, քաղցած գայլերի հետ անապատներում կթափառեմ, միայն թե լրտես չլրտեսեն... Լրտեսը մա՞րդ է... ապա մարդն ի՞նչ է, գազա՞ն...»⁵:

վարչությանը տրամադրած բազմաթիվ հաղորդագրություններ, ինչպես՝ 1911թ. մայիսի 15-ին Թումանյանի բնակարանում կայացած ժողովի մասնակիցների՝ 8 հոգուց բաղկացած մի ցուցակ՝ յուրաքանչյուր անվան դիմաց նշելով կեղծանունը, զբաղմունքը, տարիքը. 1. Ահարոնյան Ավ. («Грибной»); 2. Հովի. Թումանյան («Жокей»), писатель, 40 лет: 3. Իսահակյան Ավետիք («Малаш»), безопредел. занятий, 33 лет... կամ մայիսի 22-ին Ավ. Ահարոնյանի տանը (Бебутовская No 60) կայացած ժողովի մասնակիցների ցուցակը, որտեղ նշված են հայր և որդի Ահարոնյանների, Թումանյանի, Դեմիրճյանի (Костяной), Գևորգ Խատիսյանի և ուրիշների անունները: Տե՛ս Հովհաննես Թումանյանի կյանքի և ստեղծագործության տարեգրություն (1909-1914), Երևան, 2016, էջ 27:

³ Մկրտիչ Պարսամյան, Ավետիս Ահարոնյան, իր կյանքը և գրականությունը, Փարիզ, 1930, էջ 16:

⁴ Ժնևում Քր. Միքայելյանի նախաձեռնությամբ Ավ. Ահարոնյանը ստանձնում է «Դրոշակի» «Թերթոն» գրական բաժնի պատասխանատվությունը: Տե՛ս **Ահարոնյան Ավ.**, Երկերի ժողովածու, հ. 5, Բոստոն, 1948, էջ 332:

⁵ «Դրոշակ», 1913, թիվ 2-3, էջ 47:

Որքան էլ այդ ծանր օրերին հիասթափությունն ու հուսալքումը մշտապես ուղեկցում էին Ահարոնյանին, և երբեմն բանտը հավերժական մղձավանջ էր թվում, այնուամենայնիվ չպարփակվեց իր ապրումների ու խոհերի մեջ. նրան խորապես հուզում էր համամարդկայինը: Բանտարկյալ գրողը հանդես է գալիս որպես օբյեկտիվ դիտորդ⁶ խորազնին քննության ենթարկելով բանտային միջավայրն ու այնտեղ ապրող մարդկանց կյանքը:

Ահարոնյանը եկել էր այն համոզման, որ այդ «բանդ» կոչվածը նույնքան վաղնջական է, որքան մարդկային տառապանքը, և որ բոլոր ժամանակներում այն եղել է մարդու ստեղծած չարիքներից, թերևս, ամենաամոթալին: Այս միտքն էլ հուշագրության լեյտմոտիվն է, որի սևեռումների մեջ ձևավորվում են հեղինակի փիլիսոփայական ընդհանրացումները, գեղագիտական իդեալի որոնումները:

«Քեզ չեմ անիծում, բանդ իմ»⁷ արտահայտությամբ է Ահարոնյանը սկսում իր կրած տառապանքների և ապրած դառնությունների պատմությունը: Սակայն նա չնչին է համարում իր անգոր անեծքի մարմաջը այն հազարավոր այրիների ու որբերի ծով վշտի, այն *«որդեզուրկ մայրերի հառաչանքի հանդէպ, որ ամեն գիշեր հեռու խրճիթներից բարձրանում է, մրրիկի պէս ծեծում աշտարակներդ անիծակուռ: Ո՛հ, քեզ չեմ անիծում բա՛նդ իմ, վասն զի դու մարդկային հոգու հարազատ պատկերն ես, նրա ամենէն զագիր, ամենէն հրեշաւոր յղացումը»*: Բոլորովին իրական դժոխքի միջով անցած գրողի համար այս ծանր ճշմարտությունը հնչում է որպես նախատինք, ստեղծագործ մարդու երևակայությունից դուրս երևույթ, ինչը և, ինչպես երևում է, չէր կարողանում մարսել նույնիսկ սառը բանականությունը: Կարծում ենք՝ դիպուկ է Պոլ Վալերիի խոսքը, թե *«Ոգու ճգնաժամին խորություն ու լրջություն հաղորդում է այն վիճակը, որի մեջ այդ ճգնաժամը գտել է իր հիվանդին»*⁸:

Երկփեղկվել էր ընդվզումը Ահարոնյանի ներսում մարդու և Տիրոջ դեմ. այդ պատճառով էլ նա չի վարանում ասել. *«...ինչ հաճոյքով կը չանգռէի այն աստծու աչքերը, որ մարդկային հոգու մէջ տեղ տւեց բանդի նողկալի յղացումին»*: Նկատելի է, որ Ահարոնյանի հիշողությունները նրան մղել էին զգացական դաշտ, և որքան էլ ջանում է, միևնույն է, չի կարողանում ամբողջովին

⁶ Литература XX века (1871-1917). Хрестоматия. Москва, 1981, стр. 71.

⁷ «Դրոշակ», 1913, թիվ 2-3, էջ 46:

⁸ Պոլ Վալերի, Ոգու քաղաքականություն, Երևան, 2005, էջ 15:

դուրս գալ այնտեղից: Հիշողությունը միշտ ցանկացած մտքի սուբստանցն է⁹, այնպես որ լիովին հասկանալի է ու բնական այն ներքին կատաղի մոլուցքը, որով գրվել է «Իմ բանդը» հուշագրությունը:

Ահարոնյանի տեսածի ու ապրածի նատուրալիստական նկարագրությունները երբեմն ֆանտաստիկ են թվում, սակայն գրողի պատկերացմամբ՝ չափազանց իրական: Նովոչերկասկի բանտում իրենց պատիժն էին կրելու «հայկական Մեծ Քաղաքական Դատի» բոլոր մեղադրյալները. «Շուրջս նայեցի՝ բախտակից ընկերներիս, չորս հոգի էինք և չորսս էլ ողջ-ողջ մի դազաղի մէջ: Այո՛, այս գնդանը իրօք մի քարէ դազաղ էր» («Իմ բանդը», մասն Բ¹⁰): Նշենք, որ հուշագրության մեջ ռեալիստական պատկերներով նկարագրությունների պակաս չի զգացվում՝ սկսած կայարանից, երկաթապատ լուսամուտներով վագոններից, Ռոստովի բանտից դեպի Նովոչերկասկի բանտ տանող ճանապարհի ահավորության մանրամասներից մինչև զարշափոտ բանտախցերը, մարդկային կերպարանքից զրկված բանտարկյալներն ու «անասնացած սպաները»:

Կար զգայական հիշողություն, որն առավել քան իրական էր և թույլ չէր տալիս ամբողջովին հյուծված Ահարոնյանին ապաքինել իր բզկտված ներաշխարհը. «Բայց այն, ինչ զգայություն է, ըստ էության ներկա է: Չկա ներկայի այլ բնորոշում զգայությունից բացի՝ թերևս լրացված գործողության մղումով ...Եվ ընդհակառակը, այն, ինչ զուր միտք է, պարկեր, զգացմունք, ինչ-որ ծնով միշտ բացակա իրողությունների արդյունք է»¹¹: Հենց պատրանքն այդ բացակա իրողությունների և մարդկայնորեն լիարժեք իրականության բացակայությունն ավելի են սաստկացնում բանտային մղձավանջի նկարագիրը, խտացնում դաժան իրականության գույները, առաջացնում զգացումների ու հույզերի հոսք, որը զուցեն խաթարում է գեղարվեստական համակարգը, բայց ինչպես Գ. Խաչիկյանն է նշում. «...գրողի երկերում զգացմունքայնությունը դիպվում է մարդկայնության և մարդկային բնական կապերի պահպանման չափանիշ»¹²:

Եվ քանի որ հուշագրությունը պատմություն է այն մասին, ինչն արդեն կատարվել է, և ինչն այժմ պատմվում է ըստ էքսպոզիցիայի ու նկարագրու-

⁹ Նույն տեղում, էջ 167:

¹⁰ «Դրոշակ», 1913, թիվ 4, էջ 66:

¹¹ **Պոլ Վալերի**, նշվ. աշխ., էջ 167:

¹² **Խաչիկյան Գ.**, նշվ. աշխ., էջ 20:

թյան օրենքների¹³, հետևաբար ունի ժամանակի շատ էական խնդիրների լուսաբանման հնարավորություն: Այս իմաստով էլ նշանակալից է Ահարոնյանի «Իմ բանդը»: Հեղինակը, պահպանելով իրականության նկատմամբ օբյեկտիվ մոտեցումը, անթաքույց պատկերում է այդ քարե պարիսպներից ներս ապրող շղթայակապ մարդկանց կյանքը, այսպիսով լիարժեք պատկերացում տալիս մի ամբողջ ժամանակաշրջանի բարոյաքաղաքական նկարագրի մասին:

Գրականագիտության մեջ կա այսպիսի տեսակետ, որ օբյեկտիվիստական տեսության համաձայն՝ հեղինակը երբեք չպետք է առաջ ընկնի պատմվող իրադարձություններից. նա պետք է աստիճանաբար բացի իր կծիկը, որպեսզի մենք միանգամից չտեսնենք մեկ տողից ավելի¹⁴: Պետք է ասել, որ Ահարոնյանին հաջողվել է քայլ առ քայլ բացահայտել բանտային քաղաքականության արտաքին և ներքին կողմերը, ցույց տալ դրա իրական դեմքը, մարդասպան բնույթը և ցավալիորեն խոստովանել, որ այդ ամբողջի կիզակետում մարդն է՝ մեղավոր թե անմեղ. «*Homo homoni lupus // Մարդը մարդուն գայլ է*» («Լրտեսը»¹⁵):

Չմոռանանք՝ պատմողական մեթոդի հիմնական խնդիրներից է նաև հեղինակի վերաբերմունքն իր ստեղծագործության նկատմամբ¹⁶, և սխալված չենք լինի, եթե ասենք, որ հուշագրությունը գրեթե ամբողջովին կրում է գրողի թե՛ մտավոր և թե՛ հոգևոր նկարագրի ազդեցությունը: Այն գրվել է գրեթե չերևացող ներքին ցավով, որն էլ խոր հուզականություն է հաղորդել գրվածքին: Ահարոնյանը նրբորեն վերլուծում է բանտարկյալի խելացնոր հոգեվիճակը, որից, ավա՛ղ, քչերն էին կարողանում ազատվել: Այս դեպքում նա սոսկ նկարագրող կամ պատմող չէ. գրողը հավասարապես կրում է և՛ իր, և՛ ճանաչած կամ անձանոթ բանտարկյալների զրկանքներն ու տառապանքները, նրանց մասին մտածելով ու նրանց արարքները հասկանալով՝ սրտացավ է ու կարեկից («Նախկին մարդը»¹⁷):

Ո՞րն է բացատրությունը կյանքի բնականոն ընթացքը խաթարող երևույթների: Գրողի պատկերացմամբ սա լուրջ խորհրդածությունների խնդիր

¹³ **Ռընե Ուելեք, Օստին Ուորրեն**, Գրականագիտության տեսություն, Երևան, 2008, էջ 333:

¹⁴ Նույն տեղում:

¹⁵ «Դրոշակ», 1913, թիվ 7-8, էջ 140:

¹⁶ **Ռընե Ուելեք, Օստին Ուորրեն**, նշվ. աշխ., էջ 330:

¹⁷ «Դրոշակ», 1913, թիվ 7-8, էջ 141:

է, մինչդեռ մարդկությունը կարծես մոռացության է մատնել այն, և վերահաս չարիքը մարդու դեմ թվում է սովորական, օրինաչափ մի բան: Բոլորովին պատանի Բիջոն («Բիջո՛, բիջո՛»¹⁸)՝ կայտառ, «*ինչպես ձիու մաքաղ քուռակ, որ դեռ չի ճանաչում սանձ ու թամբ, ասպանդակ ու բեռ և ազատության մեջ սլանում է խենթ հողմի պես*», շղթայված էր, իսկ նրա «*աչքերի մէջ շող ու ցուքի ծով կար ու ամբողջ այդ մանկական, այդ անուշ դէմքից արշալոյս էր կաթկաթում*»: Այս գեղեցիկ փոխաբերությամբ ու շղթաների հակադրությամբ Ահարոնյանն էլ ավելի զարհուրելի է դարձնում պատմությունը: Ընդ որում հեղինակը հաճախ է դիմում հակադրության մեթոդին, հատկապես բնապատկերների առկայությամբ, որոնք երբեմն գեղագիտական ընդհանրացումների արժեք են ստանում («Էտապ»¹⁹):

Ահարոնյանը հիվանդության պատճառով, թվում է, որոշ ժամանակ խուսափում է բանտային կյանքի տառապանքներից, սակայն բանտի հիվանդանոցը առավել զարհուրելի էր: Բանտի բժիշկը՝ ազնվահոգի մի վրացի, բարեկամաբար խորհուրդ է տալիս նրան հիվանդանոց չգնալ՝ ասելով, որ «*բանդային հիւանդանոցը կախարեալ սպանդանոց է... և այնտեղ գնում են մեռնելու համար: ...Բանդը ինքնին սարսափն է, անէծքն է, բայց բանդի հիւանդանոցը՝ դա անուն չունի, դա մարդկութեան երեսի թուքն է: Դժբախտ, լկտի ու պիղծ, որպէս մարդն ինքը*» («Հիւանդանոցում»²⁰): Ահարոնյանը խտացնում է իր զգվանքն ու հիասթափությունը «մարդու արարչագործությունից»՝ համոզվելով, որ հրեշատիպ մարդն է չարիքը: Բայց հումանիստական գաղափարներով ներշնչված գրողը շարունակ հետևում է անազատության մեջ ապրող մարդկանց, փորձում հասկանալ նրանց գիտակցված կամ չգիտակցված արարքները: Նա պատկերում է, թե ինչպես է շարունակական դաժանությունը գազան դարձնում մարդուն:

Խորացող հիասթափությունը հոռետեսության է մղում գրողին, կյանքի գույները դարձնում իրենց ապրած օրերի նման մեռելային: Սակայն հուշագրության հերոսների՝ ապրելու տենչը չկորցնելու անհույս ջանքերը հաճախ ունենում էին մի վերջին պոռթկում, որից ներշնչվում կամ հուսալքվում էին մյուսները, իսկ հուսալքումը բանտում հավասարազոր է մահվան դատավճռի: Ներքին խռովքը երբեմն մոլեգնում ու ստիպում էր բղավել՝ Կա՛նգ առ, օրէ՛նք

¹⁸ «Դրոշակ», 1913, թիվ 6, էջ 117:

¹⁹ «Դրոշակ», 1913, թիվ 5, էջ 90:

²⁰ «Դրոշակ», 1913, թիվ 9-10, էջ 166:

(«Կա՛նգ առ, օրե՛նք»²¹): Սովորաբար և՛ գրողը, և՛ իր հերոսները լուռ են. այս դեպքում խոսում են նրանց հոգեկան աշխարհում կատարվող փոփոխությունների նկարագրությունները: Մի դեպքում նրանք վեհանում են, ազնվանում, մյուս դեպքում՝ չարանում, գազանանում: Ահարոնյանը խոստովանում է՝ նույն սպանիչ հոգեվիճակում է գտնվում և ինքը, որ ցասումի և վշտի մի անծայր աղաղակ կուտակվել է կրծքի տակ: Նա խորը ցավով է հիշում այն պահերը, երբ սկսել է ասել մարդուն, ինչպես ինքն է ասում, հոգու ամենաբուռն զորությամբ:

Հուշագրության մեջ հատկապես ընդգծված է գրողի խիստ բացասական վերաբերմունքը ցարական իշխանավորների կամայական, քմահաճ արարքների, ինչպես նաև այլ ժողովուրդների նկատմամբ ցուցաբերած անօրենությունների, անարդարությունների հանդեպ: Սպանիչ հեզնանքով է նա խոսում բանտում իրենց գործն իրականացնող ռուս սպաների մասին, երբեմն էլ «ռուսական» բառով ամբողջացնում է ասվածը, ինչպես՝ «ցարի՝ ռուսական բատիուշկայ», «ռուսական սև թանձր ցեխը» և այլն: «Հտապ», «կալանավոր», «բանդ» հասկացությունները ևս «ռուսականի» տարրերն են կազմում՝ դառնալով բռնությունն ու չարիքը մարմնավորող խորհրդանիշներ: Այս և մարդկանց ազատությունը բանտող նման շատ երևույթների գոյության անհրաժեշտությունը գրողն այդպես էլ չհասկացավ. «Մեծ անիրավությունը միշտ նաև մեծ բթամտություն է...»²², – այսպիսի եզրահանգման էր եկել նա իր շուրջը կատարվող իրադարձությունների վերաբերյալ: Ի դեպ, հուշագրությունը հաճախ խորհրդաձուլություն է, փիլիսոփայական խտացումներ անելու հնարավորություն: Այս մոտեցումը հարազատ է Ահարոնյանին. նա սիրում է բանտային իրականության ծանր, սաստկատեսիլ նկարագրություններն ընդմիջել՝ գեղագիտական ընդհանրացումներ անելով. «Տանջանքը միշտ կենդանի է, միշտ խոհուն ու զգայուն», «Բանդն էլ իր ցնծութեան ժամերն ունի», «ողջ աշխարհը տանջանքի անծայր հովիտ», «Մարդկային հոգին մութ անդունդ է» և այլն:

Բանտը կոչված էր բացահայտելու կյանքի այլանդակ կողմերը: Այնտեղ նա շատ մոտ զգաց ու տեսավ բոլորովին անօգնական թշվառների ու խելճերի տառապանքը, սովորեց լսել լուռ տանջանքի աղաղակը: Նրա հերոսներն այդ տանջանքի մեջ մի վերջին հույսի սպասող հոգիներն են:

²¹ «Դրոշակ», 1914, թիվ 2-3, էջ 43:

²² «Դրոշակ», 1913, թիվ 5, էջ 93:

Նեոռոմանտիզմի փիլիսոփայությամբ ներշնչված Ահարոնյանի ուշադրության կենտրոնում մարդն է իր ներքին և արտաքին աշխարհի տարաբնույթ ու հակասական հարաբերությունների հոլովոյթում: Գոյի ներդաշնակության ուղիներ փնտրող գրողը հասկացել էր, որ *«բանդում ամենէն մոռացված, աննշան արարածներ իսկ երբեմն կարող են «ազատ» աշխարհից շատ ավելի վեր բարձրանալ»*: Ինչպես տեսնում ենք, գրողը դեռևս հավատում է մարդու վեհացմանը, դեպի ճշմարիտ ու գեղեցիկը նրա ձգտմանը, այլապես անհնար կլիներ այդ աղտոտ ու ախտածին միջավայրում կենդանի մնալը:

Հուշագրության մեջ բոլոր այն երևույթներն ու խնդիրները, որոնց անդրադառնում է գրողն իր մերժողական վերաբերմունքով, անձնական կամ ազգային լինելուց զատ խիստ համամարդկային են բոլոր ժամանակների համար: Եվ եթե *«...ամեն մի աննշան կյանք ճշմարտացի պատմվելու դեպքում արժանի է հեղաքրքրության»*²³, ապա «Իմ բանդը» ներկայացնում է տվյալ դարաշրջանի բնութագիրը կազմող էական շատ կողմերի իրական նկարագիրը, հասարակական կյանքի պատկերը:

МЕМУАРЫ АВЕТИСА АГАРОНЯНА " МОЯ ТЮРЬМА" В ЛИТЕРАТУРНОМ РАЗДЕЛЕ ГАЗЕТЫ "ДРОШАК"

АРУСЯК АБРААМЯН

В 1912г. в литературном разделе газеты АРФД "Дрошак" были опубликованы мемуары А. Агароняна (Изгнанник) "Моя тюрьма". Писатель рассказывает о днях проведенных в Новочеркасской тюрьме, которую он описывает как символ несправедливости и человеческой жестокости.

Ключевые слова – мемуары, тюрьма Новочеркаска, политический заключенный, тяжелое душевное состояние, стремление обрести свободу.

²³ Ռընե Ուելք, Օստին Ուորրեն, նշվ. աշխ., էջ 101:

MEMOIRS OF AV. AHARONIAN "MY PRISON" IN THE LITERARY SECTION OF "DROSHAK" NEWSPAPER

ARUSYAAK ABRAHAMYAN

In 1912 the memoirs of Av. Aharonian (Exile) "My prison" were published in the literary section of " Droshak " newspaper. Aharonian writes about the days spent in Novocherkassk prison, which he describes as a symbol of injustice and human cruelty.

Key words – memoirs, Novocherkassk prison, political prisoner, emotional overwhelm, desire for freedom.